

Листопад-грудень 2023. Постаті

Олександр МІХНО,
директор Педагогічного
музею України,
доктор педагогічних наук,
старший науковий співробітник

**200 років від дня народження
Матвія Номиса (1823–1901), етно-
граф, фольклориста, письмен-
ника, педагога**

Народився Матвій Терен-
тійович Симонов (псев-
донім – Матвій Номис) 29 ли-
стопада 1823 на Полтавщині.
Навчався в Лубенському при-
ходському училищі, потім у
Переяславському духовному
училищі, Переяславській духов-
ній семінарії, Полтавській гім-
назії. 1848 закінчив філософ-
ський факультет Київського
університету. Перебуваючи
у Києві, познайомився з
Тарасом Шевченком, Опанасом
Марковичем та Василем
Білозерським. Після закінчен-
ня університету розпочав педа-
гогічну діяльність у Ніжинській
(1848–52) і Немирівській гімна-
зіях (1852–55).

З 1855 працював чиновни-
ком у Санкт-Петербурзі, Пскові,
Катеринославі, Житомирі.
Співпрацював із журналом
«Основа». З 1858 займався спра-
вами друкарні Куліша, де поба-
чили світ твори українських
письменників, альманах «Хата»,
часопис «Основа». Перебуваючи

у Петербурзі, подружжя
Симонових відкрило магазин
української моди (його дружи-
ною була Надія Білозерська – се-
стра Олександри Білозерської
(Ганни Барвінок), одруженої з
Пантелеймоном Кулішем).

Упродовж життя збирав цінні
матеріали про народний побут,
звичаї та обряди, записав чима-
ло зразків усної народної твор-
чості. У 1864 видав «Українські
приказки, прислів'я і таке інше.
Збірники О. Марковича і других.
Спорудив М. Номис». Ця збірка
українських прислів'їв містить
понад 14,5 тис. зразків україн-
ського усного фольклору малих
жанрів (прислів'я, приказки, за-
гадки, інші стійкі мовні вирази).
Свої праці Матвій Симонов під-
писував «М. Номис».

Знання української мови і мо-
вознавчі дослідження М. Номиса
стали в нагоді під час створен-
ня словника української мови,
над яким українські культурні та
наукові діячі працювали майже
протягом всієї другої половини
XIX ст. Результатом цієї роботи
було видання «Словника україн-
ської мови» за редакцією Бориса
Грінченка у 1907–09.

У 1873 М. Номиса обрали пер-
шим директором Лубенської чо-
ловічої гімназії (відкрито у 1872), з
1877 – головою земства, мировим
суддею. Свої погляди на проблему
організації діяльності, специфіку
управління навчальними закла-
дами й особливості навчального
процесу виклав у праці «Замітки
до ювілейної з нагоди двадцяти-
тип'ятиліття Лубенської гімназії
записки» (1898).

У рідному селі заснував поч-
аткову школу, відкрив лікарню.
Пожертвував значні суми
на українські справи, зокре-
ма на Наукове товариство іме-
ні Шевченка. Написав низ-
ку літературних творів, серед
яких «Автобіографії Василя
Петровича Білокопитенка»,
«Тітка Настя», «Дід Мина і баба
Миниха».

Помер Матвій Номис 8 січня
1901 в Лубнах.

**100 років від дня народження
Олександра Бугайова (1923–2009),
українського педагога, фахівця з
методики викладання фізики**

Народився Олександр
Іванович Бугайов 5 груд-
ня 1923 у с. Жданівка (тепер село
Війтівці Хмельницького району
Вінницької області). Середню
школу закінчив 1941. Учасник
Другої світової війни. З 1952 на-
вчався на фізико-математичному
факультеті Київського педагогіч-
ного інституту. У 1956–61 працю-
вав учителем фізики і трудового
навчання в Ірпінській середній
школі № 1 Київської області, у
1961–65 – у Міністерстві осві-
ти УРСР. 1963 захистив канди-
дату дисертацію з проблем
взаємозв'язку навчання фізи-
ки і виробничого навчання. З
1965 – доцент кафедри методи-
ки навчання фізики Київського
педагогічного інституту, з 1966 –
завідувач цієї кафедри.

З 1973 упродовж 35 років пра-
цював у Науково-дослідному ін-
ституті педагогіки (нині Інститут
педагогіки НАПН України), де
розпочав наукову діяльність за-
відувачем відділу методики фі-
зики. Завдяки його зусиллям в
Інституті започатковано видання
республіканських науково-мето-
дичних збірників «Методика ви-
кладання фізики» та «Бібліотека
передового досвіду». У 1983 за-
хистив докторську дисертацію
і став першим доктором педа-
гогічних наук зі спеціальності
«13.00.02 – методика викладання
фізики» в Україні.

Олександр Бугайов – автор
понад 200 наукових праць в
галузі методики навчання фі-
зики, серед них – методичні

посібники «Вивчення атомної
і ядерної фізики», «Квантова
фізика», «Уроки фізики в 9
класі», «Планування навчаль-
но-виховного процесу з фізи-
ки в 9–11 класах середньої шко-
ли», «Сучасний урок фізики.
Питання теорії та практики» та
ін. Понад тридцять років брав
участь у розробленні та удоско-
наленні навчальних програм з
фізики та астрономії, стандар-
тів фізичної освіти. У 1991–94 та
2001–03 розробив концепції фі-
зичної освіти у середній школі.

Створена О. Бугайовим нау-
кова школа з методики навчання
фізики дала путівку у педагогічну
науку багатьом дослідникам: 41
його учень став кандидатом педа-
гогічних наук, 6 – доктором наук.

Поряд з основною трудовою
діяльністю проводив і громад-
сько-педагогічну роботу. Багато
років очолював науково-мето-
дичну комісію Міністерства осві-
ти з фізичних наук, був одним з
організаторів педагогічних чи-
тань, семінарів і конференцій,
фізичних олімпіад учнів, був
членом редколегії і постійним
автором науково-методичного
журналу «Фізика та астрономія
в школі» (з 1995).

Помер Олександр Бугайов 17
квітня 2009 в Києві. Похований
на Північному цвинтарі.

**150 років від дня народження
Омелян Терлецького (1873-1958),
педагога, історика, громадсько-
го діяча**

Омелян Антонович Тер-
лецький народився 2
грудня 1873 у с. Крамарівка (нині
гміна Прухник Ярославського по-
віту Підкарпатського воєводства,

Закінчення. Початок на с. 29

Польща). Навчався в гімназіях міст Ярослав і Стрий. 1897 закінчив філософський відділ Львівського університету, де студював географію та історію, був учнем Михайла Грушевського.

У 1898-1912 працював у Тернополі учителем вищої реальної школи та української гімназії (навчав географії, історії, музики та співів). Брав активну участь у діяльності українських громадських організацій Тернополя, зокрема став співорганізатором і диригентом товариства «Боян» (1901-12). В 1911 – першим директором Чортківської гімназії українського товариства «Рідна школа».

Під час Першої світової війни О. Терлецького було мобілізовано до австрійської армії, а згодом, по лінії Союзу визволення України, переведено в табори для військовополонених українців в Раштаді та Вецлярі, де він працював диригентом хору й оркестру, опікувався Товариством імені М. Лисенка, читав лекції, досліджував становище українських військовополонених.

Викладав у Академічній гімназії (1918-28) і III гімназії (1928-29) у Львові. У 1929-33 – емерит, а згодом директор приватної гімназії «Рідної школи» у Львові. Член Наукового товариства імені Т. Шевченка з 1921, довірою член Головної Управи «Рідної Школи» (1923-24 і 1926-27 її голова) та Учительської Громади (голова 1923-24 і 1926-28), активний член головного Відділу товариства «Просвіта».

У 1939-41 і 1944-46 працював у Львівському відділі Інституту історії України АН УРСР на посаді старшого наукового співробітника та у Львівському університеті на посаді доцента. Досліджував аграрні відносини і національний рух у Галичині в I пол. XIX ст. Наприкінці 1940-х, як представник «школи Грушевського», зазнав переслідувань, був звинувачений в «українському буржуазному націоналізмі», згодом – усунений

від роботи спочатку в АН УРСР (1946) та у Львівському університеті (1948).

Омельян Терлецький – представник державницького напрямку в українській історіографії. Досліджував проблеми історії середньовіччя, козаччини. Автор наукових і науково-популярних праць, друкованих у «Записках Наукового товариства імені Шевченка» та окремими виданнями.

Помер 13 лютого 1958 у Львові, похований на Личаківському цвинтарі.

160 років від дня народження Пранаса Машотаса (Pranas Mašiotas; 1863-1940), литовського педагога, дитячого письменника

Пранас Машотас народився 19 грудня 1863 у с. Пустельнінкай в регіоні Сувалкія (Литва). Закінчив Маріямпільську гімназію (1883). Був удостоєний спеціальної державної стипендії для литовських студентів (360 рублів на рік) і вступив на фізико-математичний факультет Московського університету. Там долучився до литовського культурного життя і став співробітником «Aušga» («Зоря»), першої газети литовською мовою. Загалом у цьому виданні опублікував десять статей з критикою політики русифікації, яку проводив російський імперський режим.

Після здобуття вищої освіти повернувся до Литви. У 1887-89 працював у фінансовій конторі в Ломжі (Польща), а в 1889-91 – у канцелярії Ризького наукового округу. В 1892-1915 – викладач математики в Німецькому реальному училищі в Ризі. У 1906 разом з Марцелінасом Шикшнісом заснував Литовське

освітнє товариство «Žvaigždė» («Зірка») і був його першим головою. Товариство утримувало сім литовських початкових шкіл і курси для дорослих. Під час Першої світової війни був змушений евакуюватися до Воронежа, де став директором Литовських жіночої та чоловічої гімназій. Повернувся до Литви 1918 і почав працювати над організацією системи освіти в новій незалежній країні. У 1919-23 – віце-міністр освіти Литви. У 1923-29 – директор Литовської гімназії в Клайпеді.

Пранас Машотас – автор підручників для початкової школи «Письмо» (1907) та «Азбука Ашакайтиса» (1921), підручників і задачників з математики, які вирізняються стилістю і популярністю викладу. Був прихильником «школи дії» Вільгельма Лая.

Основоположник теорії та критики литовської дитячої літератури, яку збагатив новими жанрами: короткими оповіданнями, нарисами, науково-художніми повістями. Твори Машотаса для дітей у художній формі описують явища природи (розповіді з галузі астрономії, фізики, географії), факти історії, культури тощо. Завдяки його перекладам юні литовські читачі познайомилися з творами класиків: Данієля Дефо («Життя і пригоди Робінзона Крузо»), Ернеста Сетона Томпсона («Вінніпезький вовк»), Джонатана Свіфта («Мандрі Гуллівера») та ін. Литовською мовою видана «Бібліотечка Пранаса Машотаса» («Prano Masioto Knugynelis», кн. 1-40, 1969-82).

У червні 1940 радянські війська окупували Литву, військові увірвалися до каунаського будинку 77-річного Машотаса й зажадали, щоб він негайно віддав помешкання офіцерам Червоної армії. Невдовзі його доньку разом з чоловіком арештували й вивезли в невідомому напрямку. Це остаточно зламало педагога. Помер Пранас Машотас 14 вересня 1940 в Каунасі.

Важко писати в минулому часі про людину, знайомство з якою налічує кілька десят років. Відмінник освіти України, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри музичного і образотворчого мистецтва Ізмайльського державного гуманітарного університету Іван Пастир (1956-2023) стояв біля витоків заснування кафедри образотворчого мистецтва в ІДГУ. У 1976 р. закінчив Одеське державне художнє училище ім. М.Б. Грекова, у 1980 р. – художньо-графічний факультет Одеського державного педагогічного інституту ім. К.Д. Ушинського, після чого почав педагогічну діяльність в Ізмайльському державному педагогічному інституті.

Він був не тільки відомим вченим (автором понад 100 публікацій, серед яких фундаментальні праці «Основи композиції», 2013; «Креативність золотого пропорції», 2015; «Педагогіка художньої творчості», 2016 й ін.), але й талановитим художником та педагогом, якого поважали колеги й любили студенти. А також – громадським діячем, краєзнавцем, експертом у галузі регіонального мистецтва. Любов до рідного села Кирнички (що в Ізмайльському районі Одеської області) проявилася в науковому описі його історії, етнографічних спостереженнях, фіксації основних моментів культурного життя односельців